

ATATÜRK'ÜN SAĞLIKLA İLGİLİ SÖZLERİ

Prof. Dr. Ahmet SALTİK

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

ADD Bilim Kurulu Yazmanı

www.ahmetsaltik.net

Türkiye Cumhuriyeti'ni yoktan var eden, ülkemizin kurtarıcısı ve kurucusu **Yüce Atatürk**'ün sağlıkla ilgili değerlendirmeleri bütünlük içinde ele alınmamıştır. Oysa buna ciddi gereksinim vardır. Bu yazıda bir derleme sunulmaktadır. Umarız, günümüz sağlık politikaları üretilirken, Büyük Atatürk'ün bu alanda söylediği ve yapıp yaptırdıkları da örnek alınır.

Atatürk'e göre Sağlık, en başta gelen stratejik sektör idi.. Onsuz ne eğitim, ne üretim, ne askerlik ne de öbürleri başarıya eriştirilebilirdi. Dolayısıyla Atatürk'ün deyimiyile;

- “Devlet olma savındaki siyasal kuruluşların **en 1. görevi**, halkının sağlığı ve sağlamlığı..” dır.

Ata, politikalarını bu temel ve eksende belirlemiştir. Büyük Önder'in, hemen her yıl TBMM'yi yasama yılı başında bir konuşma ile açmayı çok önemseydiği görülmektedir. Bu açış konuşmalarında hemen her yıl mutlaka sağlık sorunları, hizmetleri ve politikalarına da değinmiş ve TBMM'ye sağlık hedefleri göstermiştir. Aşağıda, **Yüce Atatürk**'ün, ilgili kaynakçalardan derlenerek sunulan sağlıkla ilgili değerlendirmeleri bulunmaktadır.

- Devlet durumunda bulunan siyasal kuruluşların **en birinci görevi**, ulusun sağlıklı kalması için gerekli yaşam koşullarını gerçekleştirmektir.
- Kendine devrimin ve devrimciliğin çeşitli ve yaşamsal görevler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak ulusal sorunumuzdur. *(Düşünceleriyle Atatürk, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay. XVI. Dizi, sayı 43 a, TTK Basımevi, Ankara, 1991, sayfa 144-145)*
- Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde durulacak ulusal sorunumuzdur; çünkü Cumhuriyet; düşünsel, bilimsel ve bedensel bakımlardan güçlü ve yüksek düzeyli koruyucular ister.
- Devlet; güvenlik ve huzuru sağlamak için, ülkeyi savunmak için, **sağlıklı**, iyi yetişmiş, anlayışları, ulusal duyguları, yurt sevgileri yüksek yurttaşlara gereksinim duyar.
- Bu yüzden, yurttaşların eğitim ve öğretimiyle, **sağlığıyla** yakından ilgilenmek zorundadır. Bu alanlardaki işleri kişilere ya da ortaklıklara bütünüyle bırakabilmek için, bu işlerin devletin karışması ya da yardımı söz konusu olmadan, devleti, temel görevlerini yerine getirmede zor durumlarda bırakmayacağına emin olmak gerekir.
- Bir ulusun **hasta** olması demek, yıkıma uğraması demektir. O halde kurtuluş; ancak toplumdaki hastalığı tanıyıp sağaltmakla olanaklıdır. Sağaltım bilimsel ise şifaya erişilir; yoksa hastalık yerleşir, iyileştirilemez.
- Her tür **sağlık** savaşımını, olanaklı olan hızla ve geniş bir biçimde izleyerek gerçekleştirmek, başlıca hedeflerimizdendir.

- Ulusun, ulus gençlerinin, çocuklarının **sağlıkları**, sağlamlıkları, gürbüzlükleri; üzerine düştüğümüz çok gerekli bir diriklik işidir. Bu yüzden Devlet, yurttaşların eğitim ve öğretimiyle, **sağlığıyla** yakından ilgilenmek zorundadır. Bu alanlardaki işleri kişilere ya da ortaklıklara bütünüyle bırakabilmek için, bu işlerin devletin karışması ya da yardımı söz konusu olmadan, Devleti temel görevlerini yerine getirmede zor durumlarda bırakmayacağına emin olmak gerekir.
- **Sağlık** örgütümüzde ülkenin gereksinimine uygun isabet ve çaba gözle görülmektedir. Cumhuriyet Hükümeti'nin başlı başına bir ilke olarak başarıyla izlediği **sağlık** savaşımında gittikçe araçlarını artıran bir ölçüde sürdürmek gereklidir ve önemlidir.
- Efendiler! Ulusumuzu tam güvenlik durumunda yaşatmak seçkin amacımız olduğu gibi, onun **sağlığına** özen göstermek ve var olan olanaklarımız oranında toplumsal sorunlarına çözüm olmak da hükümetimizin görev bütünlüğü içindedir. Bu kapsamda olmak üzere, ülkemizin **hekim** gereksiniminin, olanak elverdiği ölçüde giderimine uğraşıldı. 1336 (1920) yılında 260 hekim görevli idi. Bu miktar, bu geçen yıl içinde (1921'de) 312'ye yükseltildi. 50 hekimin daha sağlanmasıyla hekimsiz ilçelere gönderilmeleri düşünülmektedir. Bu yıl **bulaşıcı hastalıkların** yayılmasına izin verilmedi, baş gösterenler hemen **sağlık** önlemleri uygulanarak olduğu yerde söndürüldü. Bulaşıcı hastalıklara karşı en kesin önlem olan **aşılar artık tümüyle ülkemizde üretilmektedir**. Üç milyonu aşkın doz **çiçek** aşısının Sivas'ta üretilmiş olduğunu dile getirmek, bu bağlamda yeterli bir fikir verebilir. Ülkenin **sıtmalı** bölgelerinde yeterli kinin dağıtıldı.
- **Frengi** afetinin söndürülmesi için de olanaklı olan para sarf edildi ve toplumsal hastalıklar ile mücadelemizin daha etkili ve daha kapsamlı bir biçimde yerine getirilmesi koşulları da hazırlanmıştır. **Sağlık ve sosyal yardım** konularında izlediğimiz amaç şudur: Ulusumuzun sağlığının korunması ve desteklenmesi, ölümlerin azaltılması, nüfusun artırılması, toplumsal hastalıklar ve salgınların etkisiz bir düzeye indirilmesi, bu yolla ulus bireylerinin dinç ve yetenekleri korunmuş bir biçimde bedence sağlıklı olarak yetiştirilmesi...
(1. Dönem 3. Toplanma yılını açarken 1 Mart 1922, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf. 236)
- Efendiler, iç durum hakkındaki açıklamalarımı burada tamamlayarak sözü **sağlık** durumumuza aktarıyorum. **Ülkenin sağlık durumu**, bereket versin hoşnutluk verici bir görünüm sunmaktadır. Sağlık çalışmalarımızın önemli bir bölümü **salgın hastalıkların** engellenmesi ve yayılımının sınırlandırılmasına ayrıldı. Bu tür hastalıklardan yalnız **çiçek** ile **lekeli humma** kimi bölgelerde sınırlı bir yayılma biçimi almak eğilimi göstermiş ise de zamanında alınan ve sürdürülen engelleyici önlemler ve korunma ile önlerine geçilmiştir. Ülkenin büyük bir bölümü düşmanca bir yıkıntı biçiminde ve mazlum halkı yoğun bir sefalet içinde terkedildiği, içten dışa ve dıştan içe sürekli bir **göç** akımının sürdüğü, var olan durum karşısında bu gibi hastalıkların görülmesi o denli şaşılacak olmayıp, belki oldukları yerlerde hızla söndürülmesinde gösterilen başarı hoşnutluğu gerektirmektedir. **Bulaşıcı ve salgın hastalıklara** karşı savaşım (mücadele) araçları düşünülürken doğallıkla en önce akla, sağlık önlemlerinin uygulanmasına biricik araç olan hekimler ve sağlık memurları gelir. Geçen yıl (1922) ülke içinde memur olarak atanan hekim sayısı 337 ve sağlık memurlarının sayısı 434 idi. Ülkenin gereksinimlerini sağlamadan uzak olan bu miktarların bu yıl, bir ölçüde ülkenin uzak yerlerinde hekimlik aylıklarının artırımı ve kısmen, asker hekimlerden bir bölümünün terhis ve atanması yoluyla çoğaltılması ve aynı zamanda okuldan çıkacak hekimlerimize zorunlu hizmet yükleme ve fazla hekim yetiştirilmesi yollarına yönelerek bugün görülen boşlukların doldurulması tasarlanmaktadır.
- Bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı insanları koruma konusunda büyük hizmetleri görülen **aşılari** hazırlama ile meşgul **Hıfzıssıhha (Sağlığı Koruma)** Kurumumuz tam başarıyla çalışmasını sürdürmekte ve mücadeleye yararlı hizmetler üretmektedirler. 1337 (1921) yılı içinde **üç milyon kişilik çiçek aşısı** yapabilen Sivas Kurumu, geçen yıl içinde 5 milyon kişilik çiçek aşısı,

beş yüz otuz yedi kilogram **kolera**, dört yüz yedi kilogram **tifo aşları** üretmiş ve bunlar halka yeterli biçimde uygulanmıştır. Bugün İstanbul ve Sivas'ta bulunan her biri Bakteriyojihaneye, Kimyahane, Aşı Üretimi ve Kuduz Tedavihanesinde oluşan Hıfzıssıhha Kurumlarımızdan üçüncüsünün de bu yıl Diyarbakır'da kurulması ve bu sayede uzak yol alınmasından kaynaklanan sakıncaların hafifletilmesi kararlaştırılmıştır. Bulaşıcı hastalıklara karşı önemli bir mücadele aracı olan dezenfeksiyon ve antisepsi araçları gittikçe artırılıyor ve düşmanın zarar verdikleri onarılıyor ve var olanlar iyileştiriliyor. Bu yolla yakında Afyonkarahisar, Eskişehir ve Niğde Dezenfeksiyon Kurumları çalışmaya gireceklerdir. İzmir'de ve Ankara'da her türlü araç ile donanmış birer Dezenfeksiyonevi yapımı hazır. Esasen kentlerin sağlığının korunmasının gerektirdiği Dezenfeksiyonevi'nden yoksun yerlerde yerel meclislerce verilecek ödenekle ve merkezden yapılacak yardımla bir an önce bunların tamamlanması 1339 (1923) yılının gerçekleşmesini hedef koyduğu amaçlardan birisi olduğu gibi, içte başlıca güzergahlarda ve dıştan gelecek yayılcı hastalıklara karşı savunma için sınırlarımızda korunma önlemleri projesi de değerlendirilmektedir.

- **Kapitülasyonlar**ın eylemlerce (fiilen) kaldırılması semeresi olarak uluslararası bir yönetim durumundan çıkarılıp hemen doğrudan doğruya Bakanlığın şubeleri yönetiminden biri durumuna gelen sabık Sağlık Karantinası Yönetimi de, en zor koşullar içinde devir teslim edilmiş olmasına karşın, tam başarıyla sürdürülmekte ve işletilmektedir. Bir yıkıntı durumunda teslim edilmiş olan Sinop ve Klazumen Dezenfeksiyon evlerinin işletilmesine çalışılmaktadır. Yalnızca bulaşıcı ve ateşli hastaların kabulüne özel hastanelerin bulunmamasının ülkemiz için büyük bir eksiklik olduğu düşünülerek bu yıl İstanbul'da ve Anadolu'nun değişik noktalarında olmak üzere 5 tane **Bulaşıcı Hastalık Hastanesinin** kurulma ve açılması sağlık programımıza katılmış ve şimdi İzmir'deki çalışmaya başlamış ve İstanbul'dakiler de açılışa hazır bulunmuştur. Gerek yerel meclislerin çabası ve gerek örnek kurumlarımızın ülkemize güzel dağıtımı yollarıyla **Anadolu'nun her yanında önemli sağlık merkezleri kurulması** olanak içine ve gerçekleştirmeye girmektedir.
- **Salgın yapan hastalıklar oranında önemli ve hatta ülkemizde bunlardan daha çok yıkıma neden olan sıtma, frengi ve verem** hakkında da önlem uygulanmasından geri durulmuyor. Sıtma hastalığının ülkemizdeki yayılma ve yıkımının derecesine karşı bir yeterli önlem olduğu savlanmamakla birlikte, kuşkusuz pek etkin bir etmen olan, İstanbul Kimyahanesi'nde üretilen Devlet **kinini** tabletlerinin bin kiloya yakın mevcudu Ziraat Bankası aracılığıyla bütün bölgelere dağıtılmak üzere bulunmuş ve 250 kilo miktarında da ücretsiz olarak Kinin dağılmıştır. Yine geçen yıl (1338, 1922) ödeneğinden artakalan para ile dışarıdan yeniden bin kilo dolayında Kinin sipariş edilmiştir. Sıtma hastalığının kökünden yok edilmesi için biricik çözüm olan kurutma ve arazi düzeltimi sorununa kent ve köylerin sağlığı koruma koşullarının düzeltim ve tamamlanmasına ise, doğal koşullara dönülür dönülmez başlamak bayındırlık ve **sağlık** işlerimizin en kaçınılmaz ve zorunluluklarından biri olacaktır. Frengi savaşımı her yerde her zamanki etkinlikleriyle sürmektedir. Yıkıcı toplum hastalığımızdan kuşkusuz başlıcası olan **verem** hastalığına karşı şimdiye dek durum ve koşulların üzgünüm ki, uygulanmasına izin ve olanak vermediği önlemlere başlangıç olmak üzere İstanbul'da **Veremliler Tedavi evi** açmak ve bu yolla yeni ve pek gerekli bir savaşımın ilk temel taşını koymak tasarlanmaktadır.. Bakanlığa bağlı Genel Hastalıklar Hastanelerinde geçen yıl içinde yirmi bini aşkın hasta tedavi edildi ve bütün kurumların laboratuvarlarında otuz bin muayene yapıldı. (1. Dönem 4. Toplanma Yılıni Açarken. 1 Mart 1923, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C.1 s. 306-8)
- Ordunun bu yıl vermiş olduğu savaşlarda **sağlık işlerinin** yürüyüş biçimi takdir ile anmaya değerdir. **Bulaşıcı hastalık savaşımı, sağlık donanımı** eksiklerinin sağlanması, **sağlık zabıtasının** tamamlanması ve **sağlık istihbaratının** düzenlenmesi üzerinde yoğunlaşan sağlık işleri de tam başarı ile görülmüştür. Özellikle asker sevk edilen sınır üzerinde fazlasıyla görünen döneke ateş ve lekeli ateş kaynakları araştırılıp izlenerek ve çıktığı köylere dek savaşım

genişletilerek cepheye temiz asker sevki sağlanmıştır.

(1. Dönem 4. Toplanma Yılıni Açarken, 1 Mart 1923, Atatürk'ün söylev ve demeçleri Cilt 1 sf: 322)

- Nüfusumuzun korunma ve artırımı amacını önemle dikkatinize sunarım. **Genel sağlık** için esaslı olarak uygulanan önlemler kesintisiz tamamlanmalı ve genişletilmelidir. Cömert ve üretken olan Türk ulusu, sağlıkta sürekli teknolojik ilerlemelere erişince Türk yurdunu hızla dolduracak ve şenlendirecek güçte olduğuna kimsenin kuşkusuz yoktur.

(2. Dönem 1. Toplanma Yılı Açışı, 1 Mart 1924, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 346)

- Efendiler! Geçen yıl (1923) boyunca bütün ülkeyi kapsayan bir **sağlık** örgütüne başlanılmıştır. Zamanımıza dek genel sağlığın uğradığı savaşımların derecesi; savaşım yoluna girildikçe, daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki yıl bile tüm sağlık savaşımı için özellikle önlem almak gereklidir. Özellikle **sıtma**ya karşı, başlı başına bir savaşım devresine girilmesi Yüce Meclis'in gözönünde bulunduracağı önceliklerden sayılsa yeri vardır. Muhakkaktır ki, bizim için nüfusun korunması ve artırımını ve çalışanların güç ve zindeliğini sağlayan önlemlerin başında sıtma savaşımı bulunmalıdır.

(2. Dönem 2. Toplanma Yılıni Açarken, 1.11.1924, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 352)

- **Sağlık** örgütümüzde ülkenin gereksinimine uyum, isabet ve çaba açıktır. Cumhuriyet Hükümeti'nin başlı başına bir ilke olarak başarıyla izlediği **sağlık savaşımını** gittikçe araçlarını artıran bir ölçüde sürdürmek gereklidir ve önemlidir.

(2. Dönem 3. Toplanma Yılıni Açarken, 1.11.1925, Atatürk'ün Söy. ve D. Cilt 1 sf: 346)

- Muhterem Efendiler; **halkın yaşam ve sağlığı** açısından, üç yıldan beri belirli bir program kapsamında ve bütçemizin izni oranında izlenen etkinlikler sürdürülmektedir. Ülkenin değişik bölgelerinde **sıtma** ve öbür hastalıklar ile savaşım örgütü kurulmakta ve gelişmektedir. **Sağlık etkinlikleri** ve savaşımdan aldığımız sonuçlar olumlu ve hoşnutluk vericidir. **Sağlık ve Sosyal İşler**'in değişik şubelerine ilişkin ve Meclis'in gündeminde bulunan yasa tasarılarının onayı, **sağlık ve sosyal işler örgütümüzde** yeni gelişme sağlayacaktır.

(2. Dönem 3. Toplanma Yılı Açışı, 1 Kasım 1925, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 365)

- Efendiler! **Sağlık savaşımına** gösterdiğiniz ilgi ve ülkede bu yolda elde edilen sonuçlar bu çalışmanın genişletilmesini gerekli göstermektedir. Bu yıl Umumi Hıfzıssıhha

(Sağlığı Koruma) Yasası tasarısının Büyük Meclis'e sunumu kararlaştırılmıştır.

(3. Dönem 2. Toplanma Yılıni Açarken, 1 Kasım 1928, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 376)

- Geçen yıl **ülkenin sağlığı** önemli bir sorundan rahatsız olmaksızın geçmiştir.

Her tür sağlık savaşımını, olanaklı olan derecede hızlı ve geniş bir biçimde izlemek, başlıca hedeflerden olmağa yaraşır.

(3. Dönem 3. Toplanma Yılıni Açarken, 1 Kasım 1929, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 37)

- Türk'e ev ve bark olan her yer **sağlığın**, temizliğin, güzelliğin, çağcıl kültürün örneği olacaktır.

(TBMM 5. Dönem 1. Toplanma Yılı Açışı, 1 Kasım 1935, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 402)

- **Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı**'nın bu sorun üzerindeki sistemli çalışmaları, yüksek Kamutayı (Meclis'i) hoşnut edecek nitelikte gelişmektedir. Aynı Bakanlık, kendine verdiğimiz **göçmen** işlerini de sosyal ve ekonomik politikamıza uygun olarak başarı ile görmektedir. Bakanlığın, "**Sağlam ve gülbüz kuşaklar, Türkiye'nin mayasıdır**" ilkesini, pek iyi kavrayarak çalışmakta olduğunu övgüye değer bulurum.

(TBMM 5. Dönem 3. Toplanma Yılı Açışı, 1 Kasım 1937, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt 1 sf: 411).

Atatürkçülük sözle değil, eylemle olur. Haydi bakalım Türkiye olarak davranın! Ulusumuzu, yaraşır olduğu sağlık hizmetine kavuşturalım. Türkiye'ye bu yakışır! Çünkü Cumhuriyet'in "sağlığı" (esenliği, güvenliği, geleceği!) buna bağlı.. Yüce Atatürk'ün aşağıda yinelenen 2 sözü özellikle kulaklarımıza küpe olmalı :

- “Kendine devrimin ve devrimciliğin çeşitli ve yaşamsal görevler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak ulusal sorunumuzdur..”
- “Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde durulacak ulusal sorunumuzdur; çünkü Cumhuriyet; düşünsel, bilimsel ve bedensel bakımlardan güçlü ve yüksek düzeyli koruyucular ister.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde de sağlık doğuştan kazanılmış bir temel insan hakkı sayılıyor (md. 25).

Uluslararası **Biyotıp Sözleşmesi** de sağlık hizmetlerine adaletli erişimi devlet görevi sayıyor.

Başka uluslararası metinler de var taraf olup imza koyduğumuz. Türkiye bir sosyal hukuk devleti, tüm bunları görmezden gelemez.

“**Bizi mahvetmek isteyen emperyalizm ve bizi yuymak isteyen kapitalizm**”in (Atatürk!) oyununa gelmeyelim. *Vahşi neoliberal piyasacı dayatmaları reddedelim.*

İnsanımızı sağlıklı kılalım ki, onlar da Devleti sağlıklı yaşatsın!

- ✚ “**Hükümetlerce halka verilecek sağlık hizmetleri onlara bir lütuf değil; ekonomik ve sosyal kalkınmada en temel itici güçtür.**” Dr. Halfdan MAHLER, DSÖ Eski Genel Başkanı
- ✚ **Sağlık, Küresel kalkınma gündeminin kalbinde yer almalıdır.** (Prof. Beaglhole & Prof. Bonita)
- ✚ **Zimbabve** öylesine yoksullaşmış ki insanlar muayene olmak için hastaneye gittiklerinde evlerinde ne varsa onu götürüp takas usulü sağlık sorunlarını giderebiliyor. Bunu kabullenmek durumunda kalan bir hastane, duvarına takas listesi asmış. Bir keçi getirirseniz 15 \$ karşılığında muayene olacaksınız, bir sepet ayçiçeği getirirseniz 2 \$ ediyor. Sağlık da o kadar. Liste uzayıp gidiyor. (Mustafa Balbay, Mugabe Zengin, Halk Yoksul... 4.1.11, Cumhuriyet)
- ✚ “**Hekimin akıllısı hastayla değil sağlıklı olanla uğraşır.**” (Japon atasözü)